

drúžismo isti, pa prema tome nije došlo do zamjene radi metričkih razloga, a oblik sa *-ismo* nekako je blagozvučniji od oblika sa *-asmo*:

»tri godine se drúžismo, od proleća
pa sve do jeseni, meseci punih šest.«

(Ed. 1127, 28)

Svim ovim, dakako, nisu obuhvaćene sve glagolske kategorije, no to mi nije ni bila namjera. Htio sam samo pokazati, da nama praktičarima predložene i primljene reforme, kad se već čine, ipak nisu dovoljne, jer ćemo čak i na temelju šire slobode, nego što smo je imali dosad, morati jednoga Miloša N. Đurića i dalje proglašavati kršiocem, a on je, za mene o tom nema nikakve sumnje, ingeniozni krčilac.

ET ITERUM PARS PRIOR

Josip Hamm

Uredništvo *Jezika* odlučilo je, da u 4. broju uvrsti članak F. Tućana¹ zato, da se »čuje i druga strana« i da se ne bi reklo, da donosi samo ona mišljenja koja su njemu (ili nekomu od njegovih članova) na ruku. Bitno je kod članaka, koji se donose u naučnom časopisu, kao što je *Jezik*, da su pitanja u njima naučno obrađena i da su iznesena s potrebnom širinom i potrebnom objektivnošću. Zato je uredništvo donijelo također članak prof. Vukovića o futuru, premda se s njegovim izvođenjima i s njegovim zaključcima nije slagalo. Kod Tućanova članka, međutim, ne može se reći, da je u svojim izvođenjima svagdje dovoljno širok, dovoljno naučan i dovoljno objektiv: on se zaista donosi samo zato, da bi se i drugoj strani pružila mogućnost, da se »čuje« i da iznese svoje argumente.

Objektivnost se u naučnom raspravljanju ogleda u prvom redu u tome, da se tuđa mišljenja iznose tako, kako ih je zamislio ili izrazio onaj, koji ih je negdje objavio. Kod toga, razumije se, može da bude i nesporazumaka: možda se pisac negdje nije dovoljno jasno izrazio, a možda ga ni onaj, koji o njemu piše, nije dobro shvatio. Zato treba biti obazriv i treba dobro vagnuti sve, što se nekomu upisuje u grijeh, prije nego što se o tome piše u člancima ili u raspravama. »Druga strana« u našem slučaju nije tako postupala, nego je štošta krivo iznosila i netočno interpretirala, tako da njezin odgovor na moj članak i na članke dra. Zoričića i dra. Brozovića na nekim mjestima nalikuje na borbu protiv postavaka, koje je pisac toga odgovora sâm izmislio.

On na pr. kaže, da sam ja, navodno, u svojem članku nastojao »dokazati, da je originalno pisanje stranih tuđih imena u našem latiničkom pismu *jedino* ispravno i kulturno«, a ja ipak nigdje nisam napisao, da samo

¹ Fran Tućan: Audiatur et altera pars.

izvorno pisanje tuđih imena u našem latiničkom pismu smatram »kulturnim« i da bi prema tome ono drugo (fonetsko ili fonetizirano) pisanje imalo biti »nekulturno«. Također primjeri, koje on navodi iz dnevne štampe, razotkrivaju samo ozbiljne praznine u obrazovanosti nekih naših novinara (ili korektora), i ništa više, a njegov navod, da za to nisu krivi »ni redakcija, ni novinari, ni lektori, nego naprosto sistem t. zv. originalnog pisanja stranih imena, po kojem bi svaki novinar morao hodati naokolo sa po dva, tri leksikona u džepu« postaje upravo groteskan, kada se primijeni već, na primjer, na naše slovenske novinare, jer i Slovenci — i to obavezno — »romanska, germanska, angleška lastna imena in imena iz tistih jezikov, ki uporablajo latinico, pišejo v imenovalniku v nespremenjeni obliki, izgovarjajo pa po približnem izgovoru tistega jezika« (*Slov. pravopis*, izd. SAZU, Ljubljana 1950., str. 24.). Ja dosad bar još nisam vidio nijednog slovenskog novinara, da »hoda naokolo« u nekakvom specijalno skrojenom odijelu, u kojem bi mogao nositi »po dva, tri leksikona u džepu«. Druga je stvar, što su oni koješta iz tih leksikona morali naučiti prije, nego što su postali novinari.

F. Tućan misli također, da je »velika zabluda«, ako se kaže, da i ostali narodi, koji se služe latinicom, pišu izvorno imena, koja uzimaju iz latiničkih azbuka, te za dokaz navodi, da i Nijemci, Talijani, Englezi i Francuzi pišu ime naše zemlje onako, kako ga izgovaraju. A zar i mi geografska imena ne pišemo ne samo onako, kako ih izgovaramo, nego im. dapače, kadšto dodajemo i neke svoje nastavke (*Francuska, Švedska, Norveška, Irska, Engleska*), a za neke imamo čak i svoje (slavenske) riječi (tako na pr. za *Njemačku*). Tko je ikada kod nas tražio, da se ta imena pišu *France, Sverige, Norge, Eire, England, Deutschland?* »Interesantno je, kako naši ljudi ne provjeravaju stvari, koje se mogu vrlo lako provjeriti!« (F. Tućan.) Mc Nallyjev *World Atlas* (1952) prepisao je, kako i F. Tućan kaže, nazive za mjesta, kao što su Žepče, Črnomelj, Priština, »jednostavno, i mora se priznati, točno i solidno« (dakle sa ž, ć, š, kojih inače nema u engleskom pismu), a po Tućanovu shvaćanju bi valjda i na geografskim kartama, koje izlaze u našoj zemlji, trebalo da piše *Jutebori, Tronham, Mauzl, Kurvil*, a ne *Göteborg, Trondheim, Mousehole, Courville*.

Sasvim je iskrivljeno prikazan moj stav u pitanju transliteriranja ruskih imena, kada se ona prenose u ćirilicu. F. Tućan kaže: »Prof Hamm ide u svom članku (»Jezik« 3/57) tako daleko, da smatra, kako bi naši pisci, koji pišu ćirilicom, mogli, kako on kaže, »transliterirati« na primjer s ruskoga«, pa nastavlja: »Zaista bi bilo divno, kada bi netko pokušao da zbrku, koja je, protiv svih pravila logike, unijeta u našu latinicu, unese i u našu ćirilicu«, i t. d., a ja ne samo što nisam ni pomišljao na to, da bi oni to mogli (ili trebali) činiti, nego sam prigovarao — i danas prigovaram —

onima, koji se služe ćirilicom i koji tako rado naglašavaju, da strana imena treba pisati »onako kako se izgovaraju« (Belić, *Pravopis*, 1950./52., str. 110.), da su nedosljedni, kada traže, da se ruska imena kao Bakunjin, Jesenjin i sl. po svojem dočetu pišu *ne* onako, kako se izgovaraju, nego onako, kako ih Rusi pišu (dakle *Bakunin*, *Esenin*, po našem *Jesenin*).

F. Tućan na nekoliko mjesta superiorno i s ironijom spominje moje doživljavanje Martina Edena kao Edena, a ne kao Idna. Što ćemo, to je bilo u nižoj gimnaziji, kada su se moji drugovi jednako oduševljavali Old Surehandom (ovako, fonetski) i kama smo Sienkiewicza zvali Sinkijevićem, a Njekrasova naprosto Nekrasovim. Bio je to, možda, dokaz našeg neznanja, no mi se toga nismo stidjeli: učili smo, pa smo s vremenom naučili i to, kako se ta imena čitaju u jeziku, u kojem su napisana. Danas su, čini se, neki ljudi na takva »neznanja« osjetljiviji, nego što je bilo u vrijeme, kada se to smatralo nekako prirodnim, i kada se znalo, da će oni, koji zasađa nešto ne znaju, to s vremenom naučiti. Danas ima priličan broj ljudi, koji ne bi željeli da uče, kako se neka imena pišu, a opet ne bi željeli ni da ispadnu kao neke neznalice, koje ne znaju, kako se takva imena čitaju, pa radije traže fonetizirane surrogative, mjesto da nastoje da bar u najkraćim crtama nauče ono, što se i drugdje u svijetu uči. Jedno je, kako će se tuđa imena pisati, a drugo je, kako će se ona čitati. Pisati ih — bar u latinici, kada se ona uzimlju iz jezika, koji se služe latinicom — treba onako, kako se pišu u jeziku, iz kojega se uzimaju, a čitati ih treba bar približno sličnim glasovima, kojima se čitaju i u jeziku, iz kojega se uzimaju. Prema tome dobar bi spiker mogao *München* izgovoriti i kao *Münhen* (a *Minnchen* kao *Minhen*), jednako kao što bi i *Düsseldorf* mogao izgovoriti i kao *Düsldorf* i kao *Disldorf*, ali nipošto kao *Dizldorf*. Tako će i kod imena *Burns* biti bolje, ako ga izgovori *Börn*s (kada je već grupa *-rnz* u *Börn*z za nas preteška), nego ako ga izgovori *Bern*s (a Tućanov podatak, da bi prema Filipoviću »pravilan izgovor tog imena u našem jeziku« imao biti »Bernz«, netočan je: Filipović daje izgovor 'bɔ:nz, a to je ə svakako bliže njem. ö nego našem e).

Predaleko bi me odvelo, kada bih se ovdje osvrtao na sve netočnosti i na sva iskrivljivanja u Tućanovu članku (u koja idu i nekakva imaginarna, zloslutna predviđanja o nekakvom etimologijskom pisanju u dalekoj budućnosti i tome slično): ona su i bez toga evidentna, ako se članci, o kojima se u njemu piše, isporede s onim, kako se oni u njemu prikazuju. Inače, što se konkretnog Tućanova prijedloga na kraju članka tiče, ja bih se s njim u principu mogao složiti, jer ne isključuje izvorno pisanje i ne traži, da se sva imena transkribiraju, niti da se njihov »uprošćeni« i kadšto unakaženi, iskrivljeni izgovor nameće i onima, kojima takvi jeftini surrogati nisu potrebni.

O VOKATIVU MUSLIMANSKIH IMENA

Ismet Smailović

U 1. broju »Jezika« za god. 1957./58. Milan Šipka je napisao članak pod naslovom »Vokativ ličnih imena i prezimena«, u kojem je iznio svoje mišljenje o oblicima vokativa naših, a djelimično i stranih imena i prezimena. Analizirajući razna imena u skraćenom i neskraćenom obliku i objašnjavajući njihov vokativ, pisac članka (Milan Šipka) iznio je niz korisnih i pravilnih zaključaka, naveo dosta novih i zanimljivih primjera, dao dobrih prijedloga, ali je pri tome ušao s nedovoljnom sigurnošću u jedno pitanje, koje je samo dodirnuo, a nije ga dovoljno razradio. To je pitanje muslimanskih imena, odnosno njihova vokativa.

Prije nego što počnem govoriti o vokativu muslimanskih imena, reći ću najprije nešto općenito o tim imenima, kako bi se lakše shvatio njihov status u okviru fonetskih i morfoloških pravila našega jezika i naše gramatike.

U prvom redu naglašavam, da muslimanska imena ne predstavljaju ništa posebno, što bi odudaralo od sistema naše fonetike i morfologije. Ona su, istina, arapskog, turskog ili perzijskog porijekla i često u sebi sadrže karakteristične fonetske osobine tih jezika, ali samo u etimološkom smislu. Međutim, takva imena su, poput ostalih turcizama, brzo prilagođena zakonima naše fonetike, morfologije i akcenatskog sistema, pa ih danas bez većih teškoća možemo zajednički proučavati u sklopu ostalih naših imena. Evo nekoliko primjera i uporedbi:

Tko poznaje bar arapsko pismo i fonetiku arapskog jezika, zna, da se ime *Osman* u arapskom jeziku izgovara i piše nešto drugačije, nego što bismo to očekivali prema našem izgovoru. U tom imenu naše *o* stoji prema arapskom glasu *ajn* (oštri grleni glas, koji se izgovara tako, da se zrak propusti kroz stisnuto grlo), a naše *s* stoji prema arap. glasu *se* (izgovara se tako, da se vrh jezika priljubi uz gornje sjekutiće i izgovori *s*). Budući da Arapi nemaju vokala *o*, to oni ime *Osman* izgovaraju s početnim vokalom *u*, a mi smo usvojili *o* preko turskog izgovora tog imena. Napominjem još i to, da je u tom imenu prema arapskom izgovoru i pisanju vokal *a* dug.

Sve su se te arapske fonetske odlike izgubile, kad je ime *Osman* unišlo u naš jezički sistem. To se dogodilo i s nizom drugih imena. Neka su imena na pr. izgubila geminaciju (Muhammed > Muhamed, Muharrem > Muharem, Abdurrahman > Abdurahman, Muruvveta > Muruveta, Ejjub > Ejub, Hajruddin > Hajrudin, Munevvera > Munevera, Tajjib > Tajib, Bahrijja > Bahrija i t. d.), neka su izmijenila akcenat i odbacila dužine po analogiji naših drugih imena (Júsuf > Jüsuf, Ibrāhîm, > Ibrâhim, Jáküb > Jákub, Júnus > Jùnus, Bèsim > Bèsim i sl.), a neka su dobivala